

بررسی تأثیر بهبود محیط کسب و کار بر رشد اقتصادی (مطالعه موردی کشورهای منتخب منطقه خاورمیانه)

دکتر بیژن باصری*

میثم شاه حسینی**

چکیده

امروزه عوامل تعیین‌کننده رشد اقتصادی به یکی از موضوعات قابل تأمل و بحث برانگیز در میان اقتصاددانان تبدیل شده است. به رغم افزایش عوامل مهمی نظیر نهاده‌های تولید، نوآوری و تحولات فنی و بکارگیری ظرفیتهای احتمالی خالی در اقتصاد، یکی از چالشهای اساسی رشد اقتصادی، محیطی حقوقی و نهادی است که کارگزاران اقتصادی اعم از بنگاه‌ها و سرمایه‌گذاران در آن مشغول فعالیت هستند. با توجه به کند بودن رشد اقتصادی کشورهای منطقه خاورمیانه در طی دهه‌های گذشته علی‌رغم وجود فرصت‌ها، ظرفیت‌ها و امکانات از جمله منابع نفتی به نظر می‌رسد یکی از موانع موجود، فضای مطلوب کسب و کار برای فعالان اقتصادی در این منطقه است. برای این منظور این مقاله به بررسی اثرات کمی محیط کسب و کار بر رشد اقتصادی در کشورهای منتخب این منطقه در دوره ۲۰۱۰-۲۰۰۴ به روش داده‌های تابلویی پرداخته است. نتایج نشان می‌دهد که بهبود رتبه شاخص محیط کسب و کار یکی از عواملی است که منجر به ارتقای رشد اقتصادی در این منطقه شده است؛ هر چند که این وضعیت در بین کشورها از شدت و ضعف‌هایی برخوردار می‌باشد. در عین حال حذف فضای دیوانسالارانه و تسهیل در قوانین و مقررات و سرعت بخشیدن در اجرای شروع یک کسب و کار از عوامل مهمی است که می‌تواند در ایجاد محیط مطلوب برای ارتقای رشد اقتصادی مؤثر باشد.

واژگان کلیدی: محیط کسب و کار، رشد اقتصادی، منطقه خاورمیانه.

طبقه بندی JEL: N85، M2، K20، O40

*استادیار دانشکده اقتصاد و حسابداری دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، bbaseri@gmail.com

** کارشناس ارشد اقتصاد از دانشکده اقتصاد و حسابداری واحد تهران مرکزی،

meysam.shahhoseini@yahoo.com

مقدمه

در اقتصاد کنونی عوامل تعیین کننده رشد اقتصادی به یکی از موضوعات قابل توجه و بحث برانگیز در میان اقتصاددانان تبدیل شده است. علی رغم افزایش عوامل حائز اهمیت نظیر نیروی کار و سرمایه، یکی از چالشهای اساسی رشد اقتصادی مهیا شدن محیطی است که کارآفرینان و کارگزاران اقتصادی، اعم از بنگاه‌ها و سرمایه‌گذاران در آن مشغول فعالیت و کسب و کار باشند.

در روند توسعه در مورد نقش دولت و بازار و سهم آنها از رشد اقتصادی موضوعات متعددی وجود دارد؛ اما در شرایط فعلی اقتصاد جهان، اجماع فزاینده‌ای در مورد عملکرد کارای اقتصاد مبتنی بر افزایش سهم بخش خصوصی در اقتصاد شکل گرفته است.

ورود بخش خصوصی و کارآفرینان به عرصه فعالیتهای اقتصادی و به تبع آن ارتقای رشد اقتصادی مستلزم ایجاد بستر مطلوب کسب و کار می‌باشد. محیط مطلوب کسب و کار موجب فراهم آوردن انگیزه و امنیت لازم و به حداقل رساندن موانع موجود پیش روی تولید می‌شود. در شرایط کنونی، تمرکز اقتصاددانان بر روی مسئله مهم خصوصی‌سازی و کاهش میزان دخالت دولت می‌باشد؛ چرا که حضور گسترده و فراگیر دولت در تمام حوزه‌های اقتصادی، انگیزه ورود کارآفرینان و بخش خصوصی را به اقتصاد کم رنگ می‌کند. دخالت بیش از حد دولت و حضور گسترده آن در اقتصاد قدرت رقابت را کاهش می‌دهد و در شرایط انحصاری و عدم رقابتی بودن اقتصاد و همچنین شرایطی که در آن شفافیت اطلاعات برای تمامی کارگزاران و کارآفرینان مهیا نباشد و به طور کلی یک اقتصاد کارآفرین موفق وجود نداشته باشد هیچ کارآفرینی سرمایه و وقت خود را صرف چنین شرایطی نمی‌کند. بنابراین در این پژوهش با توجه به سند چشم انداز بیست ساله کشور که هدف ایران نائل آمدن به رتبه اول منطقه در سال ۱۴۰۴ می‌باشد، تاثیر بهبود محیط کسب و کار بر رشد اقتصادی در کشورهای منتخب منطقه خاورمیانه به شرح جدول ذیل با الگوی اقتصاد سنجی پانل دیتا تحلیل می‌گردد:

جدول ۱. کشورهای مورد بررسی در پژوهش

ردیف	نام کشور	گروه درآمدی
۱	ایران	پایین تر از متوسط
۲	عربستان	بالا
۳	اردن	پایین تر از متوسط
۴	قطر	بالا
۵	امارات	بالا

۶	ترکیه	بالتر از متوسط
۷	لبنان	بالتر از متوسط
۸	سوریه	پایین تر از متوسط

Source: WorldBank , WDI 2011

پیشینه پژوهش

شکست توصیه‌های بانک جهانی برای ارتقای رشد اقتصادی در کشورهای در حال توسعه از یکسو و ایجاد بحران‌های اقتصادی در سال ۱۹۹۵ (بحران مکزیک) و ۱۹۹۷ (بحران شرق آسیا) از سوی دیگر و همچنین بحران سال ۲۰۰۰ آرژانتین و روسیه، اقتصاددانان جهان را برای حل این معضل به فکر فراخواند و این سوال را مطرح کرد که چرا شاگردان ممتاز کلاس "بانک جهانی" دچار معضل افول رشد اقتصادی شده‌اند؟

به این ترتیب برای حل معضل مذکور و رهایی از اقتصاد دولتی دو دیدگاه برای رشد بخش خصوصی مطرح شد. در دیدگاه اول، تبدیل اقتصاد دولتی به غیردولتی، تجربه روسیه قابل ذکر است که تا سال ۲۰۰۴ سهم بخش خصوصی به ۸۰ درصد رسید اما تعداد فقرا ۵ برابر شد و افول رشد اقتصادی شدت گرفت و بحران سال ۲۰۰۰ را تشدید کرد. اما در دیدگاه دوم، تجربه اقتصادهای دولتی نظیر چین، ویتنام، مجارستان و لهستان این ایده را مطرح ساخت که برای تبدیل اقتصاد دولتی به غیردولتی به جای راهبرد خصوصی‌سازی می‌توان از راهبرد بهبود محیط کسب و کار بهره گرفت. به عبارت دیگر، بدون خصوصی‌سازی و صرفاً با رفع موانع ورود بخش خصوصی و کارآفرینان به عرصه فعالیت‌های اقتصادی می‌توان اقتصاد دولتی را به اقتصاد غیردولتی تغییر داد.

از اواخر سال ۲۰۰۳ بهبود محیط کسب و کار موضوع اصلی محافل نظریه‌پردازان و سیاست‌گذاران اقتصادی در کشورهای مختلف بوده است. تحلیل‌های مربوط به تاثیر بهبود محیط کسب و کار بر رشد اقتصادی تا سال ۲۰۰۳ حول محورهای امنیت، آزادی اقتصادی، کنترل فساد مالی و کاهش ریسک سیاسی و میزان دخالت دولت در عرصه فعالیت‌های اقتصادی بوده است. علت طرح این مسایل مداخله بیش از حد دولت، ناکارآمدی آن و فعالیت اندک بخش خصوصی میباشد.

به تدریج سایر عوامل موثر بر عملکرد واحدهای اقتصادی مانند کیفیت دستگاه‌های حکومتی، ثبات قوانین و کیفیت زیرساخت‌ها مطرح شد که تغییرات اقتصادی در آنها فراتر از اختیارات و قدرت مدیران بنگاه‌های اقتصادی بوده است (میدری، ۱۳۸۷).

در گسترش عوامل موثر بر محیط کسب و کار و سیاست‌گذاری برای رفع موانع فعالیت بخش

خصوصی به عنوان راهبرد اصلی رشد و توسعه اقتصادی، میتوان به مطالعات اقتصاددانان ذیل اشاره نمود: "دستو" معتقد است کشورهای جهان سوم مشکل کمبود سرمایه ندارند، بلکه مشکل جهان سوم این است که نهادهای حقوق مالکیت، شخصیت حقوقی عامل اقتصادی و ثبت مالکیت وجود ندارد یا کارآمد نیست و از طرف دیگر، اقتصاد زیرزمینی فعال است و بنگاههای کوچک، بزرگ نمی‌شوند و سرمایه‌ها به خارج از کشور کوچ می‌کنند (دستو، ۲۰۰۰).

"سیمون پارکر" با تکمیل مقالات دستو، مطالعاتی در خصوص محیط کسب و کار کشورهای مختلف معتقد است بهبود فضای کسب و کار، کارآفرینان- مخربین خلاق در اقتصاد- را به بخشهای مختلف اقتصادی سوق می‌دهد و این مخربین خلاق به موجب برخورداری از قدرت نوآوری، ریسک‌پذیری و خوداشتغالی به ارتقای رشد اقتصادی کمک فراوانی می‌کنند (Parker, 2005&2009).

"چوارز" در مطالعات خود در سال ۱۹۸۵ به این نکته اشاره کرده است که برقراری امنیت و آزادی تجاری در عرصه فعالیتهای اقتصادی، محیط مطلوبی را برای ورود بخش خصوصی به بخشهای مختلف اقتصاد فراهم می‌آورد (Shwarz&others, 1985).

"بیشپ" در مطالعات خود در حوزه فساد مالی و کاهش ریسک سیاسی، معتقد است که ورود بخش خصوصی مستلزم ایجاد امنیت و انگیزه لازم می‌باشد که یکی از راههای مدنظر، کنترل فساد مالی و کاهش ریسک سیاسی می‌باشد.

"استرک" در سال ۱۹۹۱، با مطالعه‌ای در مورد نقش دولت در رشد اقتصادی کشورها دریافت که رشد اقتصادی پایین کشورهای در حال توسعه، بعلت دخالت و حضور گسترده دولت در عرصه فعالیتهای اقتصادی می‌باشد و راه حل ارتقای رشد اقتصادی در این کشورها، رهایی از اقتصاد دولتی می‌باشد (Strack&mai, 1991).

"ریچارد ودر" در تکمیل مطالعات استرک، پژوهشی در مورد رابطه اندازه دولت و رشد اقتصادی برای کشور آمریکا در دوره ۱۹۹۷-۱۹۴۷ انجام داد؛ وی در این تحقیق رابطه‌ای معکوس بین اندازه دولت و رشد اقتصادی را تصویر و این نتیجه را ثابت می‌کند که کوچکتر شدن اندازه دولت در اقتصاد یا کاهش دخالت دولت در فعالیتهای اقتصادی به ارتقای رشد اقتصادی کمک شایانی می‌کند (Vedder, 2000).

"استیگلیتز و سیمون یانکوف" در مطالعاتی جداگانه در سالهای ۲۰۰۰ و ۲۰۰۱ به این نتیجه نائل شدند که بدون خصوصی‌سازی و صرفاً با رفع موانع ورود بخش خصوصی و کارآفرینان به عرصه فعالیت‌های اقتصادی می‌توان اقتصاد دولتی را به غیردولتی تبدیل کرد و بستر مطلوب محیط کسب و کار را فراهم نمود که یکی از علل مهم در ارتقای رشد اقتصادی محسوب می‌گردد (Stiglitz, 2000).

"سیمون یانکوف" از سال ۲۰۰۲ با تشکیل گروهی اقتصادی و تحت حمایت بانک جهانی مطالعات خود را در حوزه محیط کسب و کار در کشورهای مختلف جهان آغاز کرد (Djankov, 2002).

وی ابتدا با مطالعه در مورد موانع کسب و کار در کشورهای مختلف و تهیه پرسشنامه‌هایی و ارایه آن به صاحبان کسب و کار، پنج شاخص ابتدایی برای مقایسه سهولت کسب و کار در کشورهای جهان تعریف می‌کند. به این ترتیب تحلیل شاخص "شروع کسب و کار" و "استخدام و اخراج" را شخصاً عهده‌دار می‌شود و مک لیش (MCLiesh, 2003) شاخص "اخذ اعتبار" و ننوا (Nenova, 2003) شاخص "خاتمه کسب و کار" را در کشورهای جهان تحلیل می‌کنند.

نهایتاً با اهتمام سیمون یانکوف در اواخر سال ۲۰۰۴، برای مقایسه محیط کسب و کار در کشورهای جهان، پنج شاخص تدوین گردید؛ گروه مطالعاتی بانک جهانی هر سال گزارشاتی تحت عنوان "شاخصهای فضای کسب و کار" منتشر کرده و سهولت محیط کسب و کار را در کشورهای مختلف مقایسه می‌کند. با تلاش گروه اقتصادی یانکوف در سال ۲۰۰۶ شاخصهای مذکور به ده شاخص کلی ارتقاء می‌یابد و مقایسه سهولت کسب و کار را برای کشورهای جهان تخصصی‌تر می‌کند (Worldbank, 2004).

در نتیجه طرفداران راهبرد بهبود محیط کسب و کار نه تنها آن را به عنوان شرط رشد بخش خصوصی و ارتقای رشد اقتصادی تلقی می‌کنند بلکه بر این اعتقادند که این راهبرد باید جایگزین راهبرد خصوصی‌سازی شود و به علل ذیل سیاست بهبود محیط کسب و کار را نسبت به سیاست خصوصی‌سازی ارجح می‌دانند:

جدول ۲. مقایسه دو راهبرد خصوصی‌سازی و بهبود محیط کسب و کار

"بهبود محیط کسب و کار"	"خصوصی سازی"
عدم احتمال ایجاد تنش اجتماعی-سیاسی عدم ایجاد نگرانی در نیروی کار تقویت رقابت افزایش	احتمال ایجاد تنش اجتماعی-سیاسی ایجاد نگرانی در نیروی انسانی شرکتهای الزاماً رقابت را تقویت نمی‌کند کارآفرینان را گرفتار شرکتهای ذاتاً علیل می‌کند احتمالاً اشتغال را کم می‌کند

Source: WorldBank, Doingbusiness, 2004

تحلیل روند شاخصهای محیط کسب و کار طبق مطالعات بانک جهانی^۱

گروه مطالعاتی بانک جهانی برای مقایسه سهولت کسب و کار در کشورهای مختلف، اولین گزارش "فضای کسب و کار"^۲ را در سال ۲۰۰۴ و با عنوان "درک مقررات و شناخت آیین‌نامه کسب و کار"^۳ منتشر کرد.

در سال ۲۰۰۵، جهت بررسی تخصصی سهولت کسب و کار در کشورهای مختلف گزارش دیگری را در خصوص "فضای کسب و کار" تحت عنوان "رفع موانع رشد"^۴ ارائه شد.

پس از مطالعات گسترده و تهیه پرسشنامه و ارائه آن به صاحبان کسب و کار بانک جهانی در سال ۲۰۰۶ برای مقایسه سهولت کسب و کار در کشورهای مختلف، گزارش دیگری از "محیط کسب و کار" با عنوان "خالق کسب و کار"^۵ منتشر و به ارائه ده شاخص کلی پرداخت.

لازم به ذکر است که شاخص‌های مذکور همچنان جزء معیارهای بانک جهانی برای مقایسه سهولت کسب و کار بین کشورهای جهان می‌باشد؛ چرا که در گزارشات بعدی گروه مطالعاتی بانک جهانی، شاخص‌های فوق بدون تغییر بوده‌اند، به این شرح که در سال ۲۰۰۷ بانک جهانی گزارش "فضای کسب و کار" را تحت عنوان "چگونگی بهبود"^۶ منتشر و همچنان شاخصهای مذکور را معیاری مناسب برای مقایسه سهولت کسب و کار بین کشورهای مختلف تعیین کرد.

نهایتاً در آخرین گزارش منتشر شده توسط گروه مطالعاتی بانک جهانی در سال ۲۰۱۰، پروژه "فضای کسب و کار" تحت عنوان "بهبود و کاهش تعداد معضلات"^۷ با شاخص‌های مذکور تحلیل گردید.

می‌توان روند تغییرات شاخص‌های محیط کسب و کار از سال ۲۰۰۴ الی ۲۰۱۰ را به شرح جدول ذیل ارائه نمود:

-
- 1 World Bank Group
  - 2 WorldBank, doingbusiness, jun 2003
  - 3 WorldBank, doingbusiness, jun 2003
  - 4 Removing obstacles to growth
  - 5 Removing obstacles to growth
  - 6 How to reform
  - 7 Reforming through difficult tim

جدول ۳. شاخصهای محیط کسب و کار در سالهای مختلف (۲۰۱۰-۲۰۰۴)

سال / شاخص		
۲۰۰۶-۲۰۱۰	۲۰۰۵	۲۰۰۴
شروع کسب و کار	شروع کسب و کار	شروع کسب و کار
اخذ مجوزهای لازم	تعامل با کارکنان	اشتغال
تعامل با کارکنان	ثبت اموال	لازم الاجرا بودن قراردادهای
ثبت داراییها	اخذ اعتبارات	اخذ اعتبارات
اخذ اعتبارات	حمایت از سهامداران	پایان کسب و کار
حمایت از سهامداران	لازم الاجرا بودن قراردادهای	
پرداخت مالیات	خاتمه بخشیدن به کسب و کار	
تجارت برون مرزی		
لازم الاجرا بودن قراردادهای		
خاتمه بخشیدن به کسب و کار		

Source: WorldBank, Doingbusiness data base

شروع کسب و کار^۱

این شاخص کل فرآیندی را که یک کارآفرین به منظور تاسیس یک شرکت تا بهره‌برداری رسمی برای شروع یک کسب و کار تجاری، خدماتی و یا صنعتی انجام می‌دهد، ارزیابی می‌کند. مؤلفه‌های شاخص شروع کسب و کار به شرح ذیل است:

- الف) مراحل: تعاملات موسس شرکت با طرفهای خارج از شرکت
- ب) زمان: میانگین زمانی که به گفته وکلای تاسیس شرکت برای تکمیل مراحل با حداقل پیگیری در دستگاه‌های دولتی و بدون پرداخت هزینه اضافه، لازم است و براساس روزهای تقویم ثبت می‌شود.
- ج) هزینه: بر مبنای درصد از درآمد سرانه کشور ثبت می‌شود و شامل همه هزینه‌های اداری، صنفی و حقوقی است که مطابق قانون الزامی هستند.

دستگاه‌های مرتبط با شاخص شروع کسب و کار

اداره کل ثبت شرکتها
سازمان امور مالیاتی کشور

¹ Starting Business

روزنامه‌های رسمی کشور

سازمان تأمین اجتماعی

بانک عامل

اداره پست

اخذ مجوزهای لازم^۱

این شاخص میزان سهولت یا سختی تعامل با مراجع قانونی صادرکننده مجوزهای لازم را بررسی می‌کند. هدف نهایی در این شاخص، محاسبه زمان و هزینه اتمام هر مرحله در شرایط واقعی و متعارف برای کارآفرینان است.

مفروضات روش شناسی

الف) تعداد مراحل: هر نوع تعامل مدیران یا کارمندان شرکت با طرفهای بیرون از شرکت مانند: دستگاه‌های دولتی، سردفتران، ثبت املاک
ب) زمان: میانگین زمانی که به گفته کارشناسان برای طی مراحل بر مبنای روز تقویمی لازم است: فرض بر این است که شرکت سازنده وقت را تلف نمی‌کند.
ج) هزینه: ثبت هزینه‌های رسمی و قانونی بر مبنای درصد از درآمد سرانه.

اشتغال (تعامل با کارکنان)^۲

یکی دیگر از شاخصهای نشان دهنده وضعیت محیط کسب و کار، شاخص استخدام و اخراج نیروی کار است. سهولت در جذب و اخراج کارگران نشانگر وضعیت مطلوب و رو به رشد محیط کسب و کار می‌باشد.
۱.۳) شاخص اشتغال بر مبنای سه شاخص فرعی ذیل، محاسبه شده است:

الف) شاخص فرعی دشواری استخدام

ب) شاخص فرعی انعطاف‌ناپذیری ساعات کار

ج) شاخص فرعی دشواری اخراج

کلیه شاخص‌های فرعی دارای مؤلفه‌های متعدد با ارزش بین صفر تا ۱۰۰ می‌باشد و عدد بالاتر معرف مقررات سخت‌گیرانه و نامناسب بودن شاخص تعامل با کارکنان است.

^۱ Dealling with construction permits

^۲ Employing workers

ثبت اموال^۱

در این شاخص، فرآیند کامل خرید یک زمین، ساختمان و انتقال حق مالکیت آن از یک فرد به فرد دیگر ثبت می‌شود.

این انتقال باید به گونه ای باشد که خریدار بتواند از این اموال برای گسترش تجارت خود به عنوان وثیقه‌ای جهت اخذ وام و یا فروش آن استفاده کند.

در این فرآیند هر مرحله ای که بواسطه قانون یا رویه برای انتقال حق مالکیت ضروری است اعم از اینکه جز وظایف فروشنده یا خریدار یا شخص ثالث باشد ثبت می‌گردد.

مفروضات شاخص ثبت اموال

تعداد مراحل: عبارت است از هرگونه تعامل موجود میان خریدار و فروشنده یا نمایندگان آنها یا اشخاص خارجی مثل مؤسسات دولتی، بازرسان، دفاتر اسناد رسمی و حقوقدانان.

زمان لازم: طبق روزهای تقویم و بر مبنای متوسط مدتی که حقوقدانان، دفاتر ثبت اسناد و یا مقامات ثبت اعلام کرده‌اند محاسبه می‌گردد. حداقل زمان برای هر مرحله یک روز است. هرچند ممکن است؛ چند مرحله بطور همزمان انجام شود. فرض بر این است که خریدار وقتی را تلف نکرده و متعهد است که هر مرحله را بدون تأخیر انجام دهد.

هزینه مورد نیاز: هزینه بر مبنای درصدی از ارزش اموال محاسبه می‌گردد که فرض شده است ۵۰ برابر درآمد سرانه می‌باشد.

اخذ اعتبار (تضمین بنگاه جهت اخذ اعتبار و تسهیلات)^۲

شاخص اخذ اعتبار، وضعیت ثبت و مبادله اطلاعات اعتباری و حقوقی قانونی وام گیرندگان را اندازه‌گیری می‌کند.

این شاخص با استناد به تئوریهای قدرت وام‌دهنده و اطلاعات که نقش اساسی در تمایل وام‌دهنده به اعطای اعتبار دارد، محاسبه می‌شود.

بر این اساس دوحوزه ذیل را شامل می‌شود:

الف) حقوق اعتباری؛ نشان می‌دهد که چگونه قوانین خوب در حوزه ورشکستگی و وثایق، حقوق وام‌دهنده و وام‌گیرنده را تامین و اعطای اعتبار را تسهیل می‌کند.

¹ Registering Property

² Getting credit

ب) اطلاعات اعتباری؛ وضعیت ثبت و کیفیت اطلاعات اعتباری و مبادله این اطلاعات بین موسسات مالی و دفاتر (دولتی و غیردولتی) ثبت اطلاعات اعتباری را نشان می‌دهد. با اصلاح قانون وثیقه‌ها به شرح ذیل می‌توان از اعتباردهندگان حمایت کرد: ایجاد رویه‌های اجرای صحیح دادرسی در دادگاه‌ها حذف موانع بر سر راه استفاده از داراییها به عنوان وثیقه وام‌ها شفاف سازی حق حبس مال توسط بستانکار از طریق دستگاه‌های ثبت وثیقه وضع قوانین جدید درباره اولویت افراد بستانکار برای کسب حمایت‌های قانونی در هنگام تجدید سازمان یا انحلال شرکت سه اختیار ذیل موجب بهبود اعتباردهی بستانکاران صاحب وثیقه می‌شود:

اینکه آیا هنگام تقاضای افتتاح پرونده سازماندهی مجدد- مثلاً زمانیکه بدهکاران می‌توانند از حمایت‌های یک جنبه‌ای مانند افتتاح پرونده اعاده حیثیت بهره‌مند شوند- موانعی همچون رضایت بستانکار بر سر راه آنها وجود خواهد داشت یا خیر.

اینکه آیا بستانکاران برخوردار از تضمین، می‌توانند پس از تصویب تقاضای سازماندهی مجدد، وثیقه را ضبط کنند یا خیر؛ عبارتی آیا هیچگونه "ضبط خودکار دارایی" یا "بلوکه شدن دارایی" طرف دادگاه اعمال می‌گردد یا خیر؟

اینکه آیا بستانکار یا یک شخصیت اجرایی، می‌تواند در خلال سازماندهی مجدد، به جای بدهکار ورشکسته، مدیریت کار بنگاه را در دست گیرد یا خیر؟

حمایت از سهامداران^۱

پروژه کسب و کار به بررسی حقوق سهامداران اقلیت در شرکتهای سهامی عام و میزان حمایت‌های قانونی و اجرائی از این حقوق می‌پردازد.

تمرکز این شاخص بر معاملات مدیران شرکت با شرکت می‌باشد و به عبارت دیگر معاملاتی است که در آنها منافع مدیران با منافع شرکت در تعارض است و اینکه سهامداران اقلیت تا چه حد می‌توانند در برابر چنین معاملاتی از حقوق خود دفاع نمایند.

حقوق سهامداران اقلیت باتوجه به چهار شاخص فرعی زیر بررسی می‌شود:

الف) افشای اطلاعات معاملات شرکت بویژه معاملات مدیران با خود و معاملات مرتبط با مدیران.

¹ Protecting investors

ب) مسئولیت مدیران در قبال معاملات شرکت.

ج) سهولت شکایت از سوی سهامداران.

د) حمایت از سهامداران

پرداخت مالیات^۱

این شاخص تمام انواع مالیاتها و پرداختهای اجباری به دولت و صندوقهای بازنشستگی که در حسابهای شرکت منعکس می‌شود و بر درآمدهای اظهار شده موثر است را محاسبه می‌کند. لازم به ذکر است که اشاره شود، مالیات بر ارزش افزوده در حسابها منعکس نمی‌شود اما مراحل را بر شرکت تحمیل می‌کند.

مفروضات شاخص پرداخت مالیات

تعداد مراحل: تعداد دفعات مراجعه برای پرداخت مالیات، حقوق بیمه، بازنشستگی و ... به دستگاههای ذیربط.
زمان: تعداد ساعات صرف شده در یک سال برای آماده سازی مدارک و بایگانی تمام اسناد مرتبط با مراحل مختلف.

نرخ کلی مالیات (هزینه مورد نیاز): تمام مبالغ پرداخت شده اجباری مطابق قوانین در سال دوم فعالیت

تجارت فرامرزی^۲

این شاخص کلیه مراحل الزامی برای صادرات و واردات محموله استاندارد کالا، از طریق حمل و نقل را گردآوری می‌کند. کلیه مراحل اداری، واردات و صادرات کالا (از توافق پیمانکار تا حمل کالا) و نیز زمان و هزینه انجام امور، ثبت و ضبط می‌شود.
علاوه بر آن کلیه اسناد و مدارک لازم برای تصفیه حساب کالای مبادله شده بین مرزها ثبت و ضبط می‌گردد.

مفروضات شاخص تجارت برون مرزی

زمان: زمان براساس روزهای تقویمی ثبت می‌شود. محاسبه زمان یک مرحله، از شروع تا تکمیل آن مرحله می‌باشد.

هزینه: براساس مبالغ قابل پرداخت برای یک کانتینر ۲۰ فوتی با دلار آمریکا محاسبه می‌شود.

¹ Paying taxes

² Trading across borders

جدول ۴. اسناد مورد نیاز برای تجارت فرامرزی

اسناد مورد نیاز واردات	اسناد مورد نیاز صادرات
بارنامه	بارنامه
گواهی مقصد	گواهی مبدا
فاکتور تجاری	فاکتور تجاری
ترخیص گمرکی واردات	ترخیص گمرکی صادرات
پروانه ورود	پروانه صدور
سفارش ترخیص بار مجوز ارز	بیمه نامه
خارجی	

Source: WorldBank, Doingbusiness 2010

لازم الاجرا نمودن قراردادها^۱

پروژه کسب و کار به بررسی کارآمدی سیستم قضائی یک کشور در حل و فصل اختلافات تجاری می‌پردازد. این پروژه زمان، هزینه و تعداد مراحل مورد نیاز برای رسیدگی به یک دعوی، صدور رای در مورد آن و اجرای رای صادره را مورد بررسی قرار می‌دهد. اطلاعات این شاخص از طریق بررسی قوانین آئین دادرسی مدنی و دیگر قوانین مربوط به آئین رسیدگی در دادگاه‌ها و پرسشنامه‌هایی که توسط حقوقدانان محلی متخصص در این زمینه تکمیل شده، گردآوری شده است.

مفروضات شاخص لازم‌الاجرا نمودن قراردادها

زمان: بر مبنای روزهای تقویم از تاریخی که خواهان دادخواست خود را در دادگاه ثبت می‌نماید تا زمان اجرای رای محاسبه می‌شود.

هزینه: به عنوان درصدی از خواسته، محاسبه می‌شود و شامل هزینه‌های رسمی مانند ابطال تمبر، دستمزد و کلا و مشاوران حقوقی و هزینه کارشناس و هزینه اجرائی می‌باشد.

تعداد مراحل: مراحل مختلف رسیدگی و صدور اجرای رای صادره.

¹ Enforcing Contracts

پایان کسب و کار (ورشکستگی)^۱

شاخص پایان کسب و کار، به بررسی یک شرکت داخلی یا خارجی می‌پردازد که پس از اعلان ورشکستگی، برای فرایند قانونی و تسویه بدهی‌های معوقه و در نهایت تعطیلی شرکت می‌بایست هزینه‌هایی را پرداخت کند.

شرکت مذکور دارای بستانکاری است که به منظور وصول مطالبات معوق خود، باید متحمل خسارت ناشی از زمان طولانی تسویه گردند.

این شاخص نحوه دسترسی سریعتر بستانکاران به مطالبات خود از شرکت ورشکسته را بررسی می‌کند.

مفروضات شاخص ورشکستگی

زمان: مدت زمان مورد نیاز برای تسویه کامل بدهیها و مطالبات شرکت ورشکسته و خاتمه فرایند کسب و کار.

هزینه: عبارت است از هزینه دادخواهی و سایر هزینه‌های قابل پرداخت.

نرخ بازستانی: درصدی از مطالبات است که توسط بستانکاران شرکت ورشکسته قابل وصول است.^۲

به این ترتیب می‌توان روند کلی تغییرات شاخصهای محیط کسب و کار در طی سالهای ۲۰۰۷-۲۰۱۰ را

برای برخی از کشورهای منتخب به صورت جدول ذیل ارائه نمود:

جدول ۵. روند کلی تغییرات شاخصهای محیط کسب و کار در برخی کشورهای منتخب

شاخص‌های محیط کسب و کار	کشور	ایران				عربستان				اردن				امارات				قطر		
		سال	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۰۹	۲۰۱۰
شروع کسب و کار	تعداد مراحل	۸	۸	۸	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷
	زمان (تعداد روز)	۴۷	۴۷	۴۷	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹	۳۹
	هزینه (درصدی از درآمد سرانه)	۵/۴	۵/۳	۴/۶	۳/۹	۵۸	۱۴/۹	۳۲	۵۸	۷/۷	۷۳	۶۰	۶۶	۶۰	۴۹	۳۶	۳۶	۱۳	۶	۹
اخذ مجوزهای لازم	حداقل سرمایه مورد نیاز (")	۱/۳	۱/۳	۱	۰/۸	۱۰۵۷	۰	۰	۱۰۱۱	۷۹۵	۲۴	۱۹	۲۴	۱۹	۴۱۶	۳۳۸	۳۱۲	۳۱۱	۰	۴/۷۵
	تعداد مراحل	۲۱	۱۹	۱۹	۱۷	۱۸	۱۸	۱۸	۱۷	۱۷	۱۶	۱۸	۱۸	۱۸	۱۹	۲۱	۲۱	۲۱	۱۷	۱۹
	زمان (تعداد روز)	۶۶۸	۶۷۰	۶۷۰	۳۲۲	۱۲۵	۱۲۵	۱۲۵	۹۴	۱۲۵	۱۲۵	۱۲۲	۱۲۲	۱۲۲	۸۷	۱۲۵	۱۲۵	۱۲۵	۶۴	۷۶
تعامل با کارکنان	هزینه (درصدی از درآمد سرانه)	۶۸۴	۶۵۳	۵۱۴	۳۶۵	۷۰	۹۴	۹۴	۲۲	۵۰۳	۴۸۶	۴۳۳	۴۳۳	۴۳۳	۶۹۷	۱/۲	۲۱۰	۱/۵	۳۰	۰/۶
	سختی استخدام (۰-۱۰۰)	۷۸	۱۱	۱۱	۱۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱۱	۱۱	۱۱	۱۱	۰	۰	۰	۰	۰
کارکنان	انعطاف‌ناپذیری ساعت کار	۶۰	۶۰	۶۰	۲۷	۴۰	۴۰	۴۰	۴۰	۴۰	۴۰	۴۰	۴۰	۴۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۶۰
		۶۰	۶۰	۶۰	۲۷	۴۰	۴۰	۴۰	۴۰	۴۰	۴۰	۴۰	۴۰	۴۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۶۰

¹ Closing business

² World Bank Doing Business

																		(۰-۱۰۰)	
۲۰	۲۰	۰	۰	۰	۰	۶۰	۶۰	۶۰	۵۰	۰	۰	۰	۰	۵۰	۵۰	۵۰	۱۰	سختی اخراج (۰-۱۰۰)	
۱۳	۲۷	۷	۱۳	۲۰	۲۰	۲۴	۳۰	۳۰	۲۷	۱۳	۱۳	۱۳	۷	۲۹	۴۰	۴۰	۴۹	انعطاف ناپذیری اشتغال (۰-۱۰۰)	
-	-	-	-	۱۳	۱۳	-	-	۱۱	۱۱	-	-	۱۱	۱۱	-	-	۲۳	۲۳	هزینه استخدام (درصدی از حقوق)	
۶۹	۶۹	۸۴	۸۴	۸۴	۸۴	۴	۴	۴	۴	۸۰	۸۰	۸۰	۸۰	۸۷	۹۱	۹۱	۹۱	هزینه اخراج (سالی چند هفته دستمزد)	
۱۰	۱۰	۱	۳	۳	۳	۷	۸	۸	۸	۲	۲	۴	۴	۹	۹	۹	۹	تعداد مراحل	
۱۶	۱۶	۲	۶	۶	۶	۲۱	۲۲	۲۲	۲۲	۲	۲	۴	۴	۲۶	۲۶	۲۶	۲۶	زمان (تعداد روز)	
۰/۳	۰/۳	۲	۲	۲	۲	۷	۱۰	۱۰	۱۰	۰	۰	۰	۰	۱۰/۵	۱۰/۶	۱۰/۶	۱۰/۵	هزینه (درصدی از دارایی)	ثبت دارایی‌ها
۳	۳	۴	۴	۳	۳	۴	۴	۵	۵	۴	۴	۳	۳	۴	۵	۵	۵	حقوق قانونی (۰-۱۰)	
۲	۲	۵	۵	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۶	۶	۶	۵	۳	۳	۳	۳	اطلاعات اعتبارات (۰-۱۰)	
۰	۰	۷/۳	۶/۵	۱/۴	۱/۷	۱	۱	۰/۸	۰/۷	۰	۰	۰	۰/۲	۱/۳ ۳۱	۲۱/۷	۲۲/۲	۱۳/۷	ثبت موسسات عمومی (درصد)	اخذ اعتبار
۰	۰	۱۲	۷	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱۷	۱۴	۲۳	۱۲	۰	۰	۰	۰	ثبت موسسات خصوصی (درصد)	
۵	۵	۴	۴	۴	۴	۵	۵	۵	۵	۹	۸	۷	۸	۵	۷	۵	۵	انتشار اطلاعات (۰-۱۰)	
۶	۶	۷	۷	۷	۷	۸	۴	۴	۴	۸	۸	۷	۵	۴	۴	۴	۴	مسئولیت پذیری مدیران (۰-۱۰)	
۴	۴	۲	۲	۲	۲	۴	۴	۴	۴	۴	۳	۳	۰	۰	۷	۰	۰	سهولت شکایت سهامداران (۰-۱۰)	حمایت از سهامداران
۵	۵	۴/۳	۴/۳	۴/۳	٪	۴	۴	۴	۴	۷	۶	۵	۴	۳	۶	۳	۳	حمایت از سهامداران (۰-۱۰)	

Source: World Bank, Doing Business Data Base ادامه جدول ۵. روند کلی

تغییرات شاخصهای محیط کسب و کار در برخی کشورهای منتخب

کشور		امارات					اردن				عربستان				ایران				شاخصهای محیط کسب و کار
سال	کشور	۲۰۱۰	۲۰۰۹	۲۰۰۸	۲۰۰۷	۲۰۱۰	۲۰۰۹	۲۰۰۸	۲۰۰۷	۲۰۱۰	۲۰۰۹	۲۰۰۸	۲۰۰۷	۲۰۱۰	۲۰۰۹	۲۰۰۸	۲۰۰۷		
تعداد پرداختها	قطر	۱۱/۳	۱	۱۴	۱۴	۱۴	۱۵	۲۶	۲۶	۲۶	۲۶	۲۶	۲۶	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴	۲۸	
زمان لازم (ساعت)		۳۶	۳۶	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۰۱	۱۰۱	۱۰۱	۱۰۱	۷۹	۷۹	۷۹	۷۵	۲۴۴	۲۷۱	۲۹۲	۲۹۲
نرخ مالیات بر		۱۱/۳	۱۱	۱۴	۱۴	۱۴	۱۵	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۱۴	۱۴	۱۴	۱۴	۴۴	۷۱	۴۷	۴۶

																		سود (درصد)	
۵	۵	۴	۵	۷	۴	۷	۷	۷	۷	۵	۵	۵	۵	۷	۸	۸	۵	تعداد اسناد برای صادرات	تجارت برون مرزی
۲۱	۲۱	۸	۱۰	۱۳	۱۸	۱۷	۱۹	۱۹	۲۴	۱۷	۱۷	۱۹	۱۳	۲۵	۱۷	۲۶	۲۶	زمان لازم برای صادرات (روز)	
۷۳ ۵	۷۳۵	۵۹۳	۶۱۸	۴۶۱	۳۹۲	۷۳۰	۷۳۰	۶۸۰	۷۲۰	۶۸۱	۶۸۱	۱۰۰۸	۶۵۴	۱۰۶۱	۹۵	۸۶۰	۱۰۰	هزینه لازم برای صادرات	
۷	۷	۵	۷	۸	۶	۷	۷	۷	۱۲	۵	۵	۵	۹	۸	۹	۱۰	۱۱	اسناد لازم برای واردات	
۲۰	۲۰	۹	۱۰	۱۳	۱۶	۱۹	۲۲	۲۲	۲۲	۱۸	۱۸	۲۰	۳۸	۳۸	۲۰	۴۲	۳۸	زمان لازم برای واردات (روز)	
۶۵۷	۶۵۷	۵۷۹	۵۸۷	۴۶۲	۳۹۸	۱۲۹۰	۱۲۹۰	۱۰۶۵	۹۵۵	۶۷۸	۶۷۸	۷۵۸	۶۰۵	۱۷۰ ۶	۹۶۰	۱۳۳ ۰	۱۲۲۰	هزینه لازم برای واردات	
۴۳	۴۳	۴۹	۵۰	۵۰	۳۴	۳۹	۳۹	۴۳	۴۳	۴۳	۴۴	۴۴	۴۴	۳۹	۳۹	۲۳	۲۳	تعداد مراحل	
۵۷۰	۵۷۰	۵۳ ۷	۶۰۷	۶۰۷	۶۰۷	۶۸۹	۶۸۹	۶۸۹	۳۴۲	۶۳۵	۶۳۵	۶۳۵	۳۶۰	۵۲۰	۱۴۲۰	۵۲۰	۵۲۰	زمان (روز)	قراردادهای لازم
۲۱/۶	۲۱/۶	۲۶	۲۶	۲۶	۱۸	۳۱	۳۱	۳۱	۱۶	۲۷	۲۷	۲۰	۲۰	۳۹	۱۷	۱۲	۱۲	هزینه (درصدی از طلب)	
۲/۸	۲/۸	۵/۱	۵	۵	۵	۴	۴	۳	۳	۱/۵	۱/۵	۲/۸	۲۰/۸	۴/۵	۱۰	۴	۴	زمان لازم (سال)	ورشکستگی
۲۲	۲۲	۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	۹	۹	۹	۹	۲۲	۲۲	۲۲	۲۲	۹	۹	۹	۹	هزینه (درصدی از دارایی)	
۱/۷ ۵۲	۵۲	۱۰/۲	۱۰/۱	۱۰	۱۰	۲۷	۲۷	۲۷	۲۸	۳۷	۲۹	۲۷	۲۸	۱ ۲۳	۱۰	۱۹	۱۹/۷	نرخ بازیافت سرمایه (درصدی از دارایی)	

Source: Worldbank, Doingbusiness database

برای درک بهتر رابطه بهبود محیط کسب و کار و ارتقای رشد اقتصادی می توان به ارایه جدول ذیل پرداخت:

جدول ۶. روند تغییرات رتبه کلی محیط کسب و کار و نرخ رشد اقتصادی در کشورهای منتخب

رتبه	کشور	سال					
		رتبه کلی محیط کسب و کار و نرخ رشد اقتصادی	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰
	ایران	رتبه کلی محیط کسب و کار	۱۰۸	۱۱۹	۱۲۵	۱۴۲	۱۳۷
		نرخ رشد اقتصادی	۵/۹	۷/۸	۲/۳	۱/۸	۲/۲
	عربستان	رتبه کلی محیط کسب و کار	۳۸	۳۸	۲۳	۱۶	۱۳
		نرخ رشد اقتصادی	۳/۲	۲	۴/۲	۰/۶	۵/۶
	اردن	رتبه کلی محیط کسب و کار	۷۴	۷۷	۸۰	۱۰۱	۱۰۰
		نرخ رشد اقتصادی	۷/۹	۸/۵	۷/۶	۲/۳	۶
	قطر	رتبه کلی محیط کسب و کار	-	-	-	۳۷	۳۹
		نرخ رشد اقتصادی	۱۸/۶	۲۶/۸	۲۵/۵	۸/۶	۱۸/۵
	امارات	رتبه کلی محیط کسب و کار	۶۹	۷۷	۶۸	۴۶	۳۳
		نرخ رشد اقتصادی	۸/۷	۶/۱	۵/۱	۱	۶/۷
	ترکیه	رتبه کلی محیط کسب و کار	۹۳	۹۱	۵۷	۵۹	۷۳
		نرخ رشد اقتصادی	۶/۸	۴/۶	۰/۶	۳/۲	۴
	لبنان	رتبه کلی محیط کسب و کار	۹۵	۸۶	۸۵	۹۹	۱۰۸
		نرخ رشد اقتصادی	۰/۶	۷/۶	۹/۲	۹	۹/۱
	سوریه	رتبه کلی محیط کسب و کار	۱۲۱	۱۳۰	۱۳۷	۱۳۷	۱۴۳
		نرخ رشد اقتصادی	۵	۴/۱	۵/۲	۴	۴/۳

Source: WorldBank, WDI 2011 & Doing Business Database

رتبه کلی محیط کسب و کار در ایران از سال ۲۰۰۶ الی ۲۰۱۰ با نوسان همراه بوده است. این وضعیت نوعی تناسب را با روند رشد اقتصادی تجربه کرده است. همگام با کاهش نرخ رشد اقتصادی وضعیت کسب و کار در ایران با نوعی نااطمینانی همراه بوده است. چون حداقل شاخص رتبه محیط کسب و کار افزایش یافته است. در کشور عربستان سعودی و امارات متحده عربی این شاخص ها به شکل قابل توجهی بهبود یافته اند. در کشور عربستان این شاخص در سال ۲۰۱۰ میلادی به ۱۳ ارتقاء یافته است که در میان کشورهای مورد بررسی بهترین موقعیت را دارا می باشد.

روش شناسی پژوهش و برآورد الگو

در این پژوهش فرضیه اساسی این است که ارتباط میان بهبود محیط کسب و کار و رشد اقتصادی را آزمون و بررسی نماید. به این منظور این پژوهش اثرات کمی محیط کسب و کار بر رشد اقتصادی را در کشورهای منتخب منطقه بصورت مدل اقتصادسنجی داده های تابلویی برای دوره زمانی ۲۰۱۰-۲۰۰۴ بررسی می کند.

طبق مطالعات نظری و تجربی، حذف فضای دیوانسالارانه و تسهیل در قوانین و مقررات و سرعت بخشیدن به فرآیند شروع کسب و کار از عوامل مهمی است که محیط مطلوب برای ارتقای رشد اقتصادی را مهیا می کند. در برآورد الگوی پژوهش یکی از مشهورترین مدلها در بحث محیط کسب و کار مدل یانکوف به پیروی از مدل بارو می باشد که رابطه بین مقررات کسب و کار و رشد اقتصادی را بیان می کند؛ اما به منظور معرفی الگو، از مدل سولو^۱ بهره گرفته و ابتدا تابع کاب داگلاس^۲ زیر بصورت تابع تولید کل در نظر گرفته می شود:

$$Y_t = A f(k_t L_t) \quad (۱)$$

$$Y_t = A_t (k_t)^\alpha (L_t)^{1-\alpha} \quad (۲)$$

در روابط فوق، Y تولید ناخالص داخلی، K موجودی سرمایه، L نیروی کار و A متغیر بهره‌وری می باشد که مقدار کیفی عوامل تولید است (α) و $(1-\alpha)$ کشش تولید نهاده‌های سرمایه و نیروی کار می باشند.

با لگاریتم از تابع فوق خواهیم داشت:

$$\text{Log} Y = \text{Log} A + \alpha \text{Log} K + (1-\alpha) \text{Log} L \quad (۳)$$

در مدل فوق بهره‌وری کل عوامل تولید (TFP) شامل تولید نهایی نیروی کار و سرمایه است. افزایش بهره‌وری کل عوامل تولید مستلزم ارتقای تولید نهایی نیروی کار و سرمایه می باشد. تولید نهایی نیروی کار و تولید نهایی نیروی سرمایه جهت افزایش، نیازمند حصول نوآوری در فرآیند تولید می باشند؛ نوآوری، پیوند دادن دانش جدید تجسم یافته در یک ابتکار، با عرضه موفقیت آمیز آن به بازار، است. این فرآیند مستلزم حضور کارآفرینان به عرصه فعالیت‌های اقتصادی می باشد؛ چرا که این افراد به تولید کالا با روش‌های نوین اقتصادی- مبادرت می کنند. حضور این افراد خلاق، مبدع و نوآور تنها بواسطه فراهم آمدن بستر مطلوب کسب و کار محقق می گردد (Parker, 2009). در الگوی پژوهش حاضر به جای "Log A" که نماد بهره‌وری تولید است، محیط کسب و کار با نماد "DB" جایگزین شده

¹ Solow, 1956

² Cobb-Douglass function

است. با توجه به ازدیاد شاخصهای محیط کسب و کار و ناهمگونی تعداد شاخصها در سال-های مورد بررسی و همچنین تفاوت در تعداد مولفه‌های شاخص‌های محیط کسب و کار که جهت سهولت برآورد در الگو به جای وارد کردن شاخصهای محیط کسب و کار، عدد رتبه کلی شاخص محیط کسب و کار کشورهای منتخب منظور شده است.

لذا در کل، الگوی پژوهش برای کشور (i) و در زمان (t) به صورت ذیل در قالب مدل لگاریتمی بیان می‌شود^۱:

$$\log Y_{it} = DB_{it} + \alpha \log K_{it} + (1 - \alpha) \log L_{it} + \zeta_{it} \quad (۴)$$

در رابطه فوق ζ_{it} جز اخلاص می‌باشد؛ متغیرهای مدل عبارتند از:

Y متغیر تولید ناخالص داخلی به قیمت ثابت سال ۲۰۰۰ متغیر وابسته مدل است.

DB متغیر رتبه کلی محیط کسب و کار^۳ است که به عنوان متغیر مستقل وارد مدل می‌گردد.

L تعداد نیروی کار در دسترس جهت فرآیند تولید کالا و خدمات^۴، است.

K متغیر سرمایه ثابت ناخالص^۵ است.

(α) و ($1-\alpha$) نیز ضرایب رگرسیونی هستند.

تحلیل و تفسیر یافته‌ها

برای پرهیز از رگرسیونهای کاذب در روش‌های اقتصادسنجی، در برآورد ضرایب یک الگو، ایستایی^۶ سری زمانی بررسی می‌شود. در این پژوهش بدلیل محدود بودن کشورهای مورد بررسی، و سالهای اندک (۲۰۰۴ الی ۲۰۱۰) از انجام آزمون ایستایی صرفنظر شده است. اما در داده‌های تابلویی انجام شده است. انتخاب روش اثرات ثابت^۷ یا اثرات تصادفی^۸، روش‌ها پس از انجام دو آزمون اثرات ثابت اضافی (آزمون نسبت راستمایی^۹) و آزمون اثرات ثابت پیوسته^{۱۰} (آزمون χ^2 هاسمن) صورت گرفته است.

¹ Simon Djankov, et al 2006: Growth= $\alpha + \beta$ business- regulations+ δ (Ln GDP) + ϵ_{it}

² GDP.(Constant 2000 US\$)

³ Doing business, total Rank

⁴ Labor force, total

⁵ Gross Fixed capital formation (constant 2000 US\$)

⁶ Stationary

⁷ Fixed Effect

⁸ Random Effect

⁹ Redundant fixed effect- likelihood ration

¹⁰ Correlated fixed effect- Hausman test

در مورد آزمون نسبت راستنمایی (آزمون F) و آزمون هاسمن^۱، اگر در نرم افزار بعد از انجام آزمونها، عدد احتمال (prob) کوچکتر از "۰/۰۵" باشد، روش داده‌هایی تابلویی و اثرات ثابت در سطح ۹۵ درصد به بالا پذیرفته می‌شود، اما اگر عدد احتمال بزرگتر از "۰/۰۵" باشد در این صورت، روش ترکیبی و اثرات تصادفی پذیرفته می‌گردد^۲. به این ترتیب فرضیات در آزمون F و هاسمن به شرح ذیل است:

$$F : \begin{cases} H_0 : \alpha_1 = \alpha_2 = \dots = \alpha_k \Leftrightarrow \text{Pooled model} \\ H_1 : \alpha_1 \neq \alpha_2 \neq \dots \neq \alpha_k \Leftrightarrow \text{panel model} \end{cases}$$

$\left\{ \begin{array}{l} H: H_0 : \text{Fixed effect} \leftrightarrow \text{بین اثرات فردی و متغیرهای توضیحی همبستگی وجود ندارد.} \\ H_1 : \text{Ranomeffect} \leftrightarrow \text{بین اثرات فردی و متغیرهای توضیحی همبستگی وجود دارد.} \end{array} \right.$

نهایتاً نتایج آزمون F و هاسمن به شرح ذیل می باشد:

جدول ۷. نتایج آزمون "F" در الگوی پژوهش

نوع آزمون	عدد احتمال (prob)	فرضیه‌ها	نتیجه
آزمون F	۰/۰۰۱۴	H0: روش ترکیبی: H1: روش داده‌های تابلویی:	روش داده‌های تابلویی (panel data) پذیرفته می‌شود.

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۸. نتایج آزمون "هاسمن" در الگوی پژوهش

نوع آزمون	عدد احتمال (prob)	فرضیه‌ها	نتیجه
آزمون هاسمن	۰/۰۳۲	H0: اثرات تصادفی: H1: اثرات ثابت:	روش اثرات ثابت (Fixed effect) پذیرفته می‌شود.

منبع: یافته‌های پژوهش

بنابراین مدل به روش اثرات ثابت تخمین زده میشود و نتایج به شرح ذیل است :

جدول ۹. نتایج برآورد الگوی پژوهش به روش اثرات ثابت (Fixed effect)

متغیرها	ضرایب	آماره T	عدد احتمال (prob)
DBit	-۰/۰۲۰۱۱۶	۱/۴۲۴۲۱۷	۰/۰۱۸۲۱

¹ Hausman test, 1978

² Johnston, 1997

Log (Lit)	۱/۵۶۳۱۳۴	۶/۹۲۱۶۴۸	۰/۰۰۰
Log (Kit)	۰/۱۷۲۴۸۳	۳/۳۳۴۹۴۰	۰/۰۰۶۷
R2=۰/۹۹	$\bar{R}^2 = ۰/۹۹$	D.W = ۱/۸۶	F = ۴۹۹۲ Prob = ۰/۰۰۰

در تفسیر ضرایب جدول فوق الذکر اینگونه میتوان بیان کرد که:

ضریب منفی رتبه کلی محیط کسب و کار (DB) به این مفهوم است که کاهش موانع بر سر راه کارآفرینان در فرآیند شروع کسب و کار و موجب بهبود شاخص های محیط کسب و کار و ارتقای رشد اقتصادی می شود. عدد منفی "۰/۰۲۰۱" نشانگر رابطه معکوس بین متغیر محیط کسب و کار و رشد اقتصادی می باشد. به این مفهوم که با رفع موانع کسب و کار و کاهش بروکراسی اداری، بستر برای ورود کارآفرینان به عرصه فعالیتهای اقتصادی مهیا می گردد و این فرآیند به ارتقای رشد اقتصادی کمک می کند. توضیح اینکه، دولتها با فراهم آوردن محیط امن اقتصادی و ایجاد انگیزه (مانند اخذ مجوزهای لازم از طریق اینترنت یا تسهیل اخذ اعتبارات بانکی) برای کارآفرینان، مسیر ورود بخش خصوصی را به عرصه فعالیتهای اقتصادی هموار می کنند؛ این فرآیند با توجه به روحیه نوآوری، ریسک پذیری و بهره گیری از روشهای نوین در امر تولید توسط افراد خلاق، ارتقای رشد اقتصادی را تضمین می کند.

ضریب مثبت نیروی کار، رابطه مستقیم عرضه نیروی کار و افزایش رشد اقتصادی را گواهی می دهد. نیروی انسانی در فرآیند تولید و ارائه خدمات نقش حائز اهمیتی را ایفا می کند، چرا که پیشرفت تکنولوژی بدون تحولات نیروی انسانی فاقد کارایی می باشد. عدد "۱/۵۶" بعنوان متغیر مستقل نیروی کار بیان کننده این نکته است که استفاده صحیح دولتها از نیروی کار به مثابه ارزشمندترین و بزرگترین ثروت هر جامعه می باشد؛ چرا که آموزش نیروی کار و تبدیل این افراد به کارآفرینان مولد و نوآور و فراهم کردن بستر مناسب کسب و کار برای این گروه، کمک شایانی به ارتقای رشد اقتصادی می کند.

ضریب مثبت موجودی سرمایه، عدد "۰/۱۷"، گواه این نکته مهم است که علاوه بر نیروی کار، موجودی سرمایه نقش اساسی در ارتقای رشد اقتصادی دارد؛ چرا که با توجه به مطالعات اقتصاددانان مشهوری چون منکیو، رومر و ویل^۱، نیروی کار و موجودی سرمایه نقش حائز اهمیتی را در ارتقای رشد اقتصادی جوامع ایفا می کنند. نکته حائز اهمیت این است که ارتقای موجودی سرمایه، بستر لازم را برای رشد قوه ابتکار کارآفرینان جهت ارتقای رشد اقتصادی مهیا می کند.

تخمین های بدست آمده از الگوی پژوهش موید آن است که، جهت حصول ارتقای رشد اقتصادی،

¹ Mankiew, Romer, Weil, 1992

نیروی کار، موجودی سرمایه و فضای مطلوب کسب و کار نقش کلیدی و اساسی را ایفا می کند؛ به این شرح که، معنا دار بودن اعداد آماره های الگو و همچنین تأمل بر ضرائب الگوی پژوهش، گواه این نکته مهم است که افزایش نیروی کارماهر، موجودی سرمایه و حذف فضای دیوان سالارانه و پر پیچ و خم اداری (بهبود محیط کسب و کار)، حضور کارآفرینان را به عرصه فعالیتهای اقتصادی تضمین می کند که این فرآیند ارتقای رشد اقتصادی را به ارمغان می آورد.

نتیجه گیری

محیط مطلوب کسب و کار بدین علت مهم تلقی می شود که کارآفرینان را به سوی خود سوق می دهد؛ چرا که این مخربین خلاق برای حضور خود در عرصه فعالیتهای اقتصادی نیازمند وجود فضای رقابتی سالم و شفاف اطلاعاتی می باشند؛ کارآفرینان فقط در محیط امن سیاسی، اقتصادی و اجتماعی می توانند قدم به عرصه اقتصاد نهاده و چرخهای اقتصادی را به سرعت به حرکت درآورده و رشد، تولید و پویایی را در اقتصاد به ارمغان آورند. در نتیجه بستر مطلوب محیط کسب و کار برای ورود کارآفرینان به عرصه فعالیتهای اقتصادی، تنها در شرایطی مهیا می گردد که نقش دولت در اقتصاد فقط به نظارت در فعالیت های اقتصادی خلاصه گردد و بطور کلی اقتصاد از حالت دولتی به غیردولتی و خلاصه به اقتصاد کارآفرین محور تبدیل گردد؛ چرا که در اقتصاد کارآفرین محور، موانع شروع کسب و کار به حداقل رسیده و فضای امن سیاسی و اقتصادی و همچنین شفافیت اطلاعاتی شرایط ورود بخش خصوصی و کارآفرینان به عرصه فعالیتهای اقتصادی را گسترش می دهد. دخالت بیش از حد دولت و حضور گسترده آن در بخشهای مختلف اقتصاد، قدرت رقابت را تقلیل بخشیده و در شرایط انحصاری و عدم رقابتی بودن اقتصاد و همچنین شرایطی که در آن شفافیت اطلاعاتی و اقتصادی و به طور کلی محیط مناسب کسب و کار نامطمئن است کارآفرینان انگیزه کمتری برای ورود به فعالیت های مولد دارند.

ارایه پیشنهادات

در کشورهای در حال توسعه (مخصوصاً ایران) برای حل معضل رشد اقتصادی پایین و رهایی از اقتصاد دولتی و نیل به اقتصاد غیردولتی و بسترسازی مناسب محیط کسب و کار برای ورود کارآفرینان به عرصه فعالیتهای اقتصادی، می توان به پیشنهادات ذیل اشاره کرد.

کاهش دخالت مستقیم دولت در اقتصاد و نظارت دولت بر فعالیتهای اقتصادی و همچنین برقراری فضای مناسب، اقتصادی، اجتماعی و جلب اعتماد سرمایه گذاران و کارآفرینان

تسهیل امر شروع کسب و کار و کاهش بروکراسی اداری

رسمیت بخشیدن به نظامهای قانونی

حفظ ثبات در قوانین

سهولت فرآیند دسترسی به سرمایه و تسهیلات مالی برای کارآفرینان

بهبود سیستم آموزشی کشور در جهت تبدیل افراد به کارآفرینان خبره برای شناخت فرصت‌های

کسب و کار

بهبود زیرساخت‌های ارتباطی و خدماتی جهت گسترش فعالیت‌های اقتصادی

افزایش انعطاف‌پذیری در استخدام نیروی کار ماهر و اخراج کارکنان مازاد

اصلاح فرآیند اخذ مجوزهای لازم و پرداخت مالیاتها از طریق غیرحضوری شدن روند کار (مانند اخذ

مجوزهای لازم و پرداخت مالیات به روش اینترنتی)

Archive of SID

منابع

۱. اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران؛ گزارش محیط کسب و کار در ایران، (۱۳۸۹)، شماره‌های مختلف.
۲. بانک مرکزی ایران، گزارش اقتصادی کشور، سال های مختلف.
۳. بانک مرکزی ایران، بررسی مقایسه‌ای شاخص‌های محیط کسب و کار در ایران و جهان، (۱۳۸۷)، شماره ۳۰، مجموعه پژوهش‌های اقتصادی.
۴. شیرین بخش، شمس‌الله و خوانساری، حسن، کاربرد "Eviews" در اقتصادسنجی، (۱۳۸۴)، چاپ اول، تهران، پژوهشکده امور اقتصادی.
۵. جانستون، جک و دیناردو، جان، روشهای اقتصادسنجی، ویرایش چهارم، جلد اول، (۱۹۹۷)، ترجمه: فریدون اهرابی و علی اکبر خسروی نژاد، تهران، نشر نور علم.
۶. دستوتو، هرناندو، راه دیگر، (۱۳۸۹)، ترجمه: جعفر خیرخواهان؛ نشر نی.
۷. دستوتو، هرناندو، راز سرمایه، (۱۳۸۶)، ترجمه: فریدون تفضلی؛ نشر نی.
۸. بامول، ویلیام جی، لیتان، رابرت ای، سرمایه‌داری خوب، سرمایه‌داری بد و اقتصاد رشد و کارآفرینی، (۱۳۸۸)، ترجمه: مجتبی خالصی و علی حبیبی، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
۹. میدری، احمد و خیرخواهان، جعفر، حکمرانی خوب بنیان توسعه، (۱۳۸۳)، تهران، مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی.
۱۰. قودجانی، اصالن، سنجش و بهبود محیط کسب و کار، (۱۳۸۷)، تهران، انتشارات جهاد دانشگاهی واحد تهران.
۱۱. رومر، دیوید، اقتصاد کلان پیشرفته، ۳ جلد، (۱۳۸۵)، ترجمه: مهدی تقوی، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات.
۱۲. معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی، گزارش اقتصادی کشور، سال های مختلف.
۱۳. معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی، مجله برنامه و بودجه، سالهای مختلف.
۱۴. کوز، رونالد اچ، ماهیت بنگاه، (۱۳۷۶)، ترجمه: محمد ارجمند، تهران، نشر فرهنگ و تعاون.
۱۵. یانکوف، سیمون و مکلیش، کارالی، فضای کسب و کار، (۱۳۸۷)، تهران، مرکز پژوهشهای مجلس.
۱۶. میری، مسعود، نهادها و عملکرد اقتصادی، (۱۳۸۰)، شماره ۱۷۴، تهران، مرکز پژوهشهای مجلس.
۱۷. نورث، داگلاس سی، نهادها و تغییرات نهادی و عملکرد اقتصادی، (۱۳۷۷)، ترجمه: محمدرضا معینی، تهران، انتشارات سازمان برنامه و بودجه.

۱۸. مرکز پژوهش‌های مجلس، طرح ایجاد محیط مساعد کارآفرینی و رفع موانع کسب و کار، اسفند ۱۳۸۹.

۱۹. مرکز پژوهش‌های مجلس، گزارش پایش محیط کسب و کار، خرداد، تیر، مرداد و اسفندماه ۱۳۸۹.

۲۰. مرکز پژوهش‌های مجلس، مجموعه برنامه پنج ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۹.

21. Schwarz,anna & other,(1985),safety & liberty of commercial, university of florida.

22. Alesina, Alberti, Edward Glaeser and Bruce Secedote, (2005), work and leisure in Europe.

23. Arrow, Kenneth: J. (1962), the Economic implication of learning by Doing.

24. Baker Raymond, capitalism's Achilles heel, (2005), Dirt money and How to Renew the free market system.

25. Chang, Roberto, (2009), openness can be good for Growth, journal of development economics.

26. Bertarand, Marianne & Fracis Kramarz, (2002); Does entry regulation hinder job creation? , the quarterly journal of economics.

27. Strack,bishop & other,(1991),spoil financial,IMF.

28. vedder K.richard & Gallaway E.Lowell, (2000), government size& Economic Growth, ohio university.

29. Doingbusiness,(2004), understanding regulation, worldbank group.

30. Doingbusiness, (2005), removing obstacles to growth, worldbank group.

31. Doingbusiness, (2006), creating jobs, worldbank group.

32. Doingbusiness, (2007), how to reform, worldbank group.

33. Doingbusiness, (2008), worldbank group.

34. Doingbusiness, (2009), worldbank group.

35. Doingbusiness, (2010), reforming through difficult times, worldbank group.

36. Baumol, William J, (2003), what price economic groeth, Organization for Economic cooperation and development (OECD), economy report, worldbank.

37. Mankiw, N. Gregory, Romer David, weil David, N. (1992), a contribution to the empirics of Economic growth; Quarterly Journal of

economics.

38. World economics growth report,(2009), world bank.
39. Better governance for Development in the middle east,(2003), worldbank group.
40. Parker C.Simon, (2009), the economics of entrepreneurship, Cambridge publication.
41. Parker C.Simon, (2004), the economics of self-employment and entrepreneurship, Cambridge University Press.
42. Gatti. Robbert, 2006, Does access to credit improve productivity? Worldbank paper, wps 3921.
43. Kelliher Marsh, J.D.LLM, (2010), Dean-School of management and business, perspectives in business.
44. the Quality of growth,(2000), worldbank group- Washington. D.C.
45. World Development Indicators, (2008-2011), world Bank Group.

Archive of SID